

22.23x30.4	31	62	עמוד	לאשה	10/04/2011	26843995-6
נפגשים בשביל ישראל מסע דגלי לזכר הנופלי - 100430						

בשביל

ח א ת ד י נ ה ח ל ו ז

ק בוצת המטיילים העליזה שגרשה את מרשאות פארק הירקון לא הסגירה במאום את הנסיבות המצערות שהובילו אותם למקום הזה. רק החולצות האחרות שלבשו - עם הכיתוב "אב" - נפגשים בשביל ישראל" (מלפנים), ו"צעדה לזכרו של אבי אפנר ו-72 חבריו שנהרגו באסון המסוקים, חללי צה"ל ונפגעי פעולות האיבה" (מאחור) - אמרו בשמם מה הם עושים פה.

אחרי שחצו את המדבר וכבשו את ההר, כשתורש של צעידה כבר מאחוריהם ועוד חודש לפניהם, הגיעה התכורה לתל אביב. במרכזה עומדת רעיה אפנר (61), מנחת קבוצות במדרשת "אור-נים", שהיא ובעלה יוסי הגו את הרעיון לכבוש ברגל את ארץ ישראל, הארץ שלמענה נהרג בנם, אבי.

"זה התחיל מיוזמה של יוסי", מספרת רעיה. "יום ההולדת של אבי התקרב, ידענו שזה לא הולך להיות קל, וחשבנו איך אנחנו הולכים לציין את היום הזה. יוסי הציע שנעשה טיול על שכי"ל ■

כבר שש שנים צועדים אלפי אנשים במסע של חודשיים לאורך שביל ישראל. יש כאלה שעושים את המסע כולו, חלק מהצועדים עושים רק כמה קטעים, אחדים לבד, אחרים בקבוצות מאורגנות. טיול בארץ ישראל היפה לזכרם של הלוחם אבי אפנר ו-72 חבריו שנהרגו באסון המסוקים

ל כ ו , ת צ ט ר פ ו א ל י ה ם . ע כ ש י ו ה ז מ ן

19.81x30.44	32	62	עמוד	לאשה	10/04/2011	26844009-3
נפגשים בשביל ישראל מסע דגלי לזכר הנופלי - 100430						

רעיה אפנר. "הארץ הזאת הייתה קרובה ללבו. לא היינו יכולה לחשוב על דרך טובה יותר כדי להנציח אותו"

הטייס דני גומו, שנפל במלחמת לבנון השנייה. הייתה שנה שהצטרפה אלינו אישה מבוגרת, אחותו של חלל ממלחמת העצמאות, ואמרה שכל שנה היא עורכת לו אזכרה לגמרי לבר, כי היא האחרונה שנשארה ממשפחה, ופתאום היה לה קהל של מאתיים ומשהו איש, ששמעו ממנה מי היה אחיה ואיך הוא נהרג. הייתה התרגשות עצומה. זה משהו שלא התכוונו אליו, אבל זה יצא ככה ואנחנו שמחים על זה."

מאילת ועד דן

שביל ישראל הוא נתיב הליכה שחוצה את המדינה לאורך 940 ק"מ, מקיבוץ דן בצפון ועד בית ספר שדה אילת בדרום. השביל, שנחנך בשנת 1995, מהווה את גולת הכותרת ברשת סימון השבילים הארצית שיוזמה ויצרה החברה להגנת הטבע. על השביל הזה, שעובר בעמק ובהר, מתפתל בכפר וכי עיר, חוצה יערות ומדבר ונושק לים, צועדים מדי יום אלפי מטיילים, חלקם עושים את זה בבת אחת, חלקם הולכים קטעים קטעים כשיש להם זמן, חלקם לבר, חלקם בקבוצות מאורגנות.

אבי אפנר ז"ל

זו השנה השישית שרעיה צועדת בראש המטיילים מסע הזה, ואחרי כ-500 ק"מ, שהתחילו באילת ואמורים להסתיים אחרי פסח בקיבוץ דן שבצפון העיירות ניכרת על פניה. "זה לא פשוט, בעיקר קטעי המסלול של הרי אילת", היא אומרת. "אבל טוב שהתחלנו במדבר, כי אין שם לאן לכרוח, ושם הקבוצה מתגבשת ונעשית חבורה."

● מה גילית על הארץ שלא ידעת קודם?

"שיש לנו ארץ יפה. למשל, בפעם הראשונה שהגענו לאזור חדרה ופרדס חנה, אמרתי 'חרדה', מה כבר יכול להיות יפה? אבל השביל עובר דרך יער חדרה ונחל אלכסנדר עד הים, וזה מקום פשוט

ישראל, לזכרו ולזכר שאר הנופלים באסון, כי הנופלים האלה הם מפה של ארץ ישראל. היו שם חיילים ממשגב עם ועד אילת. יוסי הציע שנתחיל באילת, ובכל פעם שנעבור במקום שמישהו מהם גר בו, נקדיש לו את יום ההליכה."

● איך זה נהיה כל כך המוני?

"למסע הראשון, שאז עוד לא ידענו שיהיה לו המשך, הזמנו הרבה חברים שלנו ושל אבי, וגם פרי סמנו את זה באינטרנט. אנשים שלא מכירים אותנו הצטרפו לאט לאט לאורך כל הדרך - לפעמים למסע כולו, לפעמים רק ליום אחד. במסע הראשון התחלנו שישה אנשים בטאבה, וסיימנו בדרך עם 250 איש. זה קרה כמעט לא בכוונה, באופן ספונטני, לא חשבנו בכלל שזה יתפתח ככה.

"קרה לנו דבר נפלא עם המסע הזה, כי באיזשהו מקום זה ממשיך את אבי. כשהחלטנו

למסד את זה, הקמנו עמותה בשם

"אבי" - נפגשים בשביל ישראל"

- שזה גם ראשי תיבות של

"אפשר ביחד. בהמשך פנו

אלינו מ'צו פיוס' וביקשו

להצטרף, ואחר כך הצטרפו

גם 'החברה להגנת הטבע'

והמררשה באורנים, שהי

כניסה את התוכן למסע.

מדי יום אנחנו מקיימים

סרנה או הרצאה בנושא של

קרוב לבבות, כי במהלך הש

נים ראינו איד היציאה לטבע

יכולה להפיל חומות בין אנשים."

● המשפחות של שאר הנופלים באי

סון הצטרפו ליוזמה?

"חלק כן וחלק לא. למדנו נורא מהר שכל מש

פחה מתאבלת בצורה אחרת, ולרוב המשפחות לא

הייתה אנרגיה לזה."

● ובכל זאת אתם מנציחים במסע את בולב.

"בכל בוקר אנחנו פותחים 'מעגל בוקר' שבו אני

חגו מזכירים את הנופלים באסון המטוקים, שלזכרם

אנחנו צועדים באותו יום. אם מישהו רוצה להצטרף

לזכרו של נופל שלא קשור לאסון הזה, הוא מוזמן

להזכיר אותו ואפילו לדבר עליו במעגל. למשל,

לא מוזן הצטרפה אלינו חמולה ענקית לזכרו של

"למסע הראשון, שאז עוד לא ידענו שיהיה לו המשך. הזמנו הרבה חברים שלנו ושל אבי, וגם פרסמנו את זה באינטרנט. התחלנו שישה אנשים בטאבה, וסיימנו בדרך עם 250 איש. זה קרה כמעט לא בכוונה, באופן ספונטני, לא חשבנו בכלל שזה יתפתח ככה"

19.27x30.59	33	62	עמוד	לאשה	10/04/2011	26844046-4
נפגשים בשביל ישראל מסע דגלי לזכר הנופלי - 100430						

”יום אחד הגיע מח”ט הנח”ל למוצב שלו, ואבי שמר בפיקוד והיה לא מגולח. המח”ט שאל אותו למה הוא לא מגולח, אז הוא ענה: ”יש פה הרבה עבודה, אין זמן להתגלח, אבל אם תחליף אותי כאן כמה דקות, אני אתגלח.” המח”ט היה המום, אבל זרם איתו”

”כשפתחתי את העיתון וראיתי תמונות של 73 חללים, אמרתי לעצמי ”מי אלה האנשים האלה, מה לי ולהם?“, נזכרת רעה. ”לא רציתי להיות חלק מהמשפחה הזאת, אבל מיד הבנתי שהחיים שלנו קשורים לתמיד. לא רציתי את התווית הזאת של השכול. לא רציתי שירחמו עליי. אני זוכרת שבאו לשבעה הורים שכולים כדי להודות ולנחם, ואני לא רציתי לראות אותם. הרגשתי כאילו מישהו ירה אותי בטיל לפלנטה אחרת, ועכשיו אני צריכה ללמוד איך חיים שם, איך הולכים, איך נושמים, כי העולם התהפך לי והתחיל בעבורי עולם חדש”.

● **מתי קלטת שהתזווית הזאת היא חלק ממך?**
”מהר מאוד, כמובן, אבל עדיין קשה לי עם זה. כשאני מגיעה למקום חדש, אני עושה מיליון מניי פולציות כדי לא להגיע לרחמים. כשמדברים על ילדים, אני נכנסת לחץ אטומי ותמיד אני אומרת שיש לי ארבעה”.

● **בלי לציין שאחד מהם איננו?**
”לא, בשביל מה? אני ישר מזהה את המבט כש משנים את ההתייחסות. שמים את תווית 'המסכנה'. זה מטריף. זה חלק מחוסר ההשלמה שלי עם המקום שבו אני נמצאת”.

● **איך מתחילים את החיים החדשים אחרי הישבעה?**

”הבטחנו לעצמנו כבר בשבעה שנמשיך לחיות. אני זוכרת שיזם אסף אותנו ערב אחד אחרי שכולם הלכו, ואמר לנו 'אנחנו לא ניפול'. באותו קיץ תכננו לצאת כל המשפחה לטיול באפריקה, חיכינו רק לשחרור של אבי, ובאותו ערב החלטנו שאנחנו על הטיול הזה לא נותר. ידענו שאנחנו חייבים את זה לעצמנו. במקום אבי לקחנו את החבר הכי טוב שלו, טיילנו ובכינו, אבל היה לנו טיול מדהים”.

למי נבוא בטענות?

בעקבות האסון הקים צה”ל ועדת חקירה, בראש שתו של האלוף (במיל) ומפקד חיל האוויר לשעבר, דוד עברי, שהמלצותיה כללו מסקנות אישיות נגד בכירים בטייסת היסעורים, נגד קצין המבצעים של פיקוד הצפון ונגד מפקד בסיס חיל האוויר תל נוף. ”הייתה קבוצת הורים שכעסה על חיל האוויר

יפהפה. קשה להאמין אבל גם הקטע התל אביבי, שמתחיל בפארק הירקון ונגמר בנמל תל אביב, הוא פשוט מרהיב, עם הירקון מימין והפארק משמאל”.

את יוסי בעלה היא הכירה בגרעין נח”ל שהי קים את הקיבוץ הדתי עלומים. הם התגוררו בקיבוץ במשך 25 שנה, ובו נולדו ארבעת בניהם: איקי (40), גלעד (38), אבי (שנהרג בגיל 21) ודוד (26). אחרי רבע מאה הרגישה רעה שחיי הקיבוץ לא מספקים אותה, והמשפחה עזבה ועברה לקריית טבעון.

”היה לי טוב מאוד בקיבוץ, אבל לא הרגשתי מספיק מאותגרת”, היא אומרת. ”הייתי מורה, הייתי אקונומית, וגם רכזת ועדת תרבות, ועדת חינוך ומה לא. זה לא הספיק לי. תמיד אהבתי תיאטרון, אז החלטתי בגיל מאוחר ללכת ללמוד בימיו הוראת תיאטרון בסמינר הקיבוצים. שלוש שנים הייתי מחוץ לקיבוץ וראיתי שיש עולם בחוץ. כשסיימתי ללמוד החלטתי שלקיבוץ אני לא חוזרת. היו לי הרבה ריכוזים עם יוסי, כי הוא רצה להישאר. בסוף החלטנו שאני אעזוב לבד לשנת ניסיון. את מתארת לעצמך איזה רינונים הלכו בקיבוץ? סיפקנו הרבה רכיילות. בסוף אותה שנה יוסי התרכך ועזבנו”.

רעה מצאה מיד עבודה כמורה לדרמה, ויוסי שלמד כלכלה, החל לעבוד ככלכלן בחברת בניה גדולה. ”היינו נורא מבוססים מהשקט, מהאנונימיות”, היא אומרת. ”אחד הדברים שהיו לי קשים בקיבוץ זה המעורבות של כולם בחיי כולם. היה לנו טוב בטבעון, והטוב הזה נמשך המש שנים. עד שקרה לנו האסון”.

יש לי ארבעה ילדים

האסון הפרטי שלהם, מותו של הבן החייל אבי, נחשב גם לאסון לאומי מהמחרידים שקרו פה, כש 73 לוחמים שהיו בדרכם למוצבי צה”ל בלבנון נהרגו כתוצאה מהתנגשות מסוקים באזור היישובים רפנה ושאר ישוב שבנגליל העליון. האסון אירע ב־4 בפיברואר 1997, שבועיים בדיוק לפני שאבי היה אמור להשתחרר. מדינה שלמה התאבלה על בניה היפים, שפניהם חייבו למחרת מעל דפי העיתונים, ומתחת לכל תמונת ריגה, שם והתאר ו”ל. הממשלה הכריזת על יום אבל לאומי.

18.91x30.44	34	62	עמוד	לאשה	10/04/2011	26844054-3
נפגשים בשביל ישראל מסע דגלי לזכר הנופלי - 100430						

רעה ויוסי אפנר. "קרה לנו דבר נפלא עם המסע הזה"

"בכל בוקר אנחנו מזכירים את הנופלים באסון המסוקים, שלזכרם אנחנו צועדים באותו יום. אם מישהו רוצה להצטרף לזכרו של נופל שלא קשור לאסון הזה, הוא מוזמן לדבר עליו. למשל, לא מזמן הצטרפה אלינו חמולה ענקית לזכרו של הטייס דני גומז, שנפל במלחמת לבנון השנייה"

כו לבריכה. "הייתי בהלם. זה כל כך עצוב שבשביל כמה עשרות שקלים מישהו פוגע באתר כזה. אבל, אם הגענו למצב שמישהו עושה דבר כזה בשביל כל כך מעט כסף, מה זה אומר עלינו כחברה? אין לי מושג מאיפה הגיע הנהוג הזה, אבל אין לזה שום קשר לזיכרון והנצחה. אולי בסוף נשים שם שלט 'נא לא לזרוק כסף'."

● **איזה קשר נוצר בין המשפחות?**
"תלוי בין מי למי. בעל כורחנו הפכנו להיות 'משפחה', אבל יש כאלה שיש איתם קשר יותר הדוק ויש כאלה שפחות. אני מכירה את כולם, אני בקשר עם כולם, ברמה זו או אחרת. אנחנו חתך רחב של החברה הישראלית, יש בדואים, יש דרוזים, יש אני שים דתיים, חילוניים, קיבוצניקים ועירוניים, כל אחד בא ממקום אחר וכל אחד מתאבל אחרת. לא תמיד יש מה שמחבר."

● **יש לך חברים מביניהם?**
"בוודאי, למשל רוני שרייבמן מכפר סבא, ושולי מועלם, שהבעל שלה, סגן אלוף משה מועלם, היה מפקד הרכס. הן חברות טובות מאוד שלי. בהתחלה לא רציתי להיות בחברה הזאת, של הורים שכולים, אבל גיליתי שאיתן אני מרגישה נוח. איתן אני יכול לה לנות, לא צריכה להתאמץ, לעשות פוזות, לשי מור על פסדה. הן יודעות בדיוק איך אני מרגישה."

● **היו חברים שנעלמו בעקבות האסון?**
"אין מה לעשות. אנשים במנוחה. החברים הטובים נשארו, אבל כמובן שהיו כאלה שנעלמו. הם לא יודעים תמיד מה להגיד, ואני אומרת להם 'אל תגיי דו שום דבר, אבל תבואו. אל תעזבו ברגע כזה'."

היו לו המון תוכניות

במכתב האחרון שאבי שלח לחברתו מלבנון, הוא כתב: "כשאני יוצא מפה אני הולך לטרוף את החיים, כי אף פעם אי אפשר לדעת מה יהיה". "הוא היה אמור כבר להשתחרר והיו לו המון תוכניות", מספרת אמו. "הוא התכוון ללמוד היסטוריה, ספרות ופילוסופיה באוניברסיטה, הוא ראה את העתיד שלו באקדמיה. הוא כל כך חיכה לזה, כל כך רצה כבר להתחיל את החיים שלו. הוא אפילו שכר דירה בתל אביב, כדי שמיד אחרי השחרור הוא כבר יהיה מסודר."

וחיפשה אשמים, אבל אנחנו החלטנו לא ללכת בדרך הזאת", אומרת רעה. "לא שלא רציתי לדעת מה קרה שם, אבל ידעתי שזה ייקח אותי למקום נורא, שזה יוריד אותי לתחתית. מי שהיה צריך לתת את הרין, נתן את הרין, הטייסים שטעו נהרגו, אז למי נבוא בטענות? אני לא אגיד לך שלא היו פשלות, אבל היו אנשים ששילמו על זה."

● **וזה סיפק אותך?**
"לא יודעת. החלטתי שאני לא נכנסת לעניין, כי זה לא מוביל אותי לשום מקום. הרגשתי שזה תוקע אותי ומעכב אותי. אני שמחה שיוסי הרגיש כמוני. אם זה מה שעוזר להורים אחרים לשרוד ולהתגבר, זה בסדר. כל אחד והדרך שלו."

● **את כבר לא כועסת?**
"בוודאי שאני כועסת, אבל אני לא מתחפרת שם. אני לא הופכת את הכעס למנוע שלי."

● **למה בעצם הקמתם את "עמותת אסון המר סוקים"?**

"התחלנו לקרוא בעיתון שהורי אסון המסוקים אמרו ככה ואמרו ככה, ואמרנו: 'רגע, מישהו מדבר בשמנו'. החלטנו לעשות אסיפה כדי להחליט מי ידבר בשם ההורים ואיך אנחנו הולכים להנציח את הכנים. היה לנו ברור שננציח אותם במקום שבו הם נפלו במסוקים, אבל היו בעיות עם קיבוץ דפנה, כי המינהל לא הסכים לתת להם פיצוי על השטח שהם היו אמורים לתת לנו. זה לקח שש שנים, אבל בסופו של דבר קיבלנו את השטח, והפסל דני קראון התג' רב לעצב בעבורנו את האנדרטה."

האנדרטה היפהפייה ממוקמת בלב אתר הנצחה מרשים. במרכז האתר בריכה שבתוכה חקוקים שמות הנופלים באבן בזלת, ללא דרגות, "כי כמוות כולם שווים", היא אומרת. מהבריכה מתפצלים שבילים לגן של 73 פסלי אבן מרשימים, בצורת רטור קדמי של מסוק, שביניהם פורחות כלניות אדומות.

"הרעיון המרכזי הוא שכל החללים היו בני אדם שווים, ועם זאת לכל אחד יש אישיות משלו, ולכן שתלנו אבנים בצורות שונות. בנוסף, היה חשוב לנו שבתוך המוות והזיכרון יפעמו חיים חדשים - במים, בצמחייה ירוקה ובכלניות ששתלנו ביניהם."

לאחרונה, רוקה ובכלניות שלה ליכר חללי האסון הגיע אל מבואות הנגב, נודע לרעהי שאלמונים השחיתו את האנדרטה ופירקו את לוחות הזיכרון, כדי לגנוב משם מטבעות שמטיילים שפקדו את המקום השלי-

26844061-1	10/04/2011	לאשה	עמוד 62	35	8.35x27.55
נפגשים בשביל ישראל מטע רגלי לזכר הנופלי - 100430					

● איזה בן הוא היה?

"כל אמא אומרת שהילד שלה היה מיוחד מאוד, אבל הוא באמת היה מיוחד. אהב לקרוא, לחקור, תמיד שאל שאלות ולא קיבל שום דבר כפי שוטו. הוא היה פלסוף כזה, רצה להבין כל דבר ולא היה מוכן שימרחו אותו. מהבחינה הזאת היו לו חיים קשים, כי הוא תמיד התווכח. מאוד פחדתי כשהוא התגייס. אמרתי לו 'אבילה', הצבא זה לא מקום שמתווכחים בו, אבל זה לא עזר כי הוא קיבל ריתוקים בלי סוף. יום אחד הגיע מח"ט הנח"ל למוצב שלו, ואבי שמר בפיקוד ולא היה מגולח. המח"ט שאל אותו למה הוא לא מגולח, אז הוא ענה: 'ש פה הרבה עבודה, אין זמן להתגלח, אבל אם תחליף אותי כאן כמה דקות, אני אתגלח'. המח"ט היה המום, אבל זרם איתו. הוא אמר לו 'לך להתגלח, אני פה'. אחרי שהוא נהרג המח"ט בא לפה וסיפר לנו את הסיפור הזה בעצמו".

● הוא נשאר דתי אחרי שעזבתם את הקיבוץ?

"הוא כל הזמן התלבט, הוא לא היה בטוח איך הוא רוצה לחיות. עד הצבא הוא שמר מצוות, ובצבא הוא הוריד את הכיפה והפסיק לשמור שבת, אבל הוא לא הפסיק להתעניין ביהדות. לעולם לא נרע באיוו דרך הוא היה בוחר, ולכן כבר בשנה הראשונה למותו בחרנו להנציח אותו באמצעות קבוצת לימוד משותפת של חילוניים ודתיים, שהקמנו בטבעון ושתכליתה קירוב לבנות חיזוק האחרות בעם. הבאנו אנשי רוח כמו מאיר שלו, אהוד בנאי וחיים באר, זו הייתה הצלחה גדולה. הקבוצה פעלה במשך 13 שנה, ורק השנה הפסקנו את הפעילות שלה".

● מה עשה לך מותו שלו מבחינה דתית?

"זה קרב אותי בחזרה אל הדת. כל השנים הייתי בן אדם מאמין וכל החיים ניהלתי בית דתי, אבל בשנים שלפני המוות של אבי התרחקתי מהדת. היום אני נחזרת להתקרב ליהדות בחזרה כדי להמשיך את אבי".

● מה הוא עשה בחופשתו האחרונה?

"הוא היה ברגילה, עשה חיים משוגעים והיה איתנו שבוע שלם. יום לפני מותו, ביום שני, הוא היה אמור לעלות בחזרה ללכנון, יוסי לקח אותו למחניים בבוקר, ופתאום בארבע אחר הצהריים הוא נכנס הביתה ואמר שבגלל מזג האוויר הטוער החליטו לדחות את הטיסה למחר. כל כך שמחנו, למחרת הלכנו רק שנינו לאכול ארוחת בוקר במסעדה, ואחר כך הלכנו לקנות ספרים, כדי שיהיה לו מה לקרוא במוצב. לא שמתי לב איזה ספרים הוא לקח, אבל אחר כך, כשקיבלנו את התיק שלו אחרי התאונה, הצטמררנו. בתוך התיק היו הספרים 'סוף והתחלה' של המשוררת הפולנייה ויסלבה שימבורסקה ואת 'כל החיים לפניו' של אמיל או'אר".

● נראה לך שהוא הרגיש משהו?

"אני לא חושבת. הוא היה מאושר, מלא תוכניות. זה היה מקרי, אבל כנראה שאין מקריות בעולם".

● חששת שהוא נכנס ללבנון במסוק?

"דווקא שמחנו על המסוק, זה הרגיע אותנו, כי בהתחלה החיילים היו נכנסים לשם בשירות והיו הרבה מטעני צד".

● איך נפרדתם?

"ביום שלישי, יום התאונה, יוסי לא היה יכול לקחת אותו למחניים, אז הזמנו לו מונית, כי היה נורא קר וסוער. למחרת נהג המונית בא אלינו הביתה בוכה ונסער. הוא סיפר שהם דיברו כל הדרך והוא התרשם מאוד ממנו".

● איך נודע לך על האסון?

"שכבתי במיטה וראיתי טלוויזיה, צפיתי בתוכנית אירוח עם מני פאר. איקי, בני הבכור, היה לידי, ופתאום התוכנית הופסקה והייתה כיתובית: 'אסון בצפון, שני מסוקים התנגשו זה בזה'. הרגשתי כאילו מישהו נתן לי בעיטה בבטן. נתתי צרחה נוראית. יוסי היה כמקלחת ויצא בבהלה החוצה, וכשסיפרתי לו הוא הרגיע אותי ואמר 'מה קרה לך? אבי נסע בבוקר, הוא כבר שם'. בערך בשתיים בלילה כבר הגיעו מקצין העיר. הבית היה כבר מלא, חיכינו להם. כולם ידעו שהוא נוסע באתו יום".

● לא הייתה תקווה?

"תמיד יש תקווה, גם אם היא לא הגיונית. הייתה לי איוו תקווה שהוא שרד ובגלל זה לא מודיעים לנו שום דבר, אבל כמובן שזאת הייתה תקו וות שווא. איזה סיכוי היה לו? למחרת בבוקר, כשראיתי את התמונה שלו בעיתון, הבנתי שזהו. באותו רגע הבטחתי לעצמי שאני לא אתן שישכחו אותו ואת חבריו. אני מחויבת לזה באופן טוטלי, כל עוד אני יכולה. כשאני עושה את המסע הזה, אני מרגישה טוב. אני מרגישה שאני עושה משהו למענו".

● מה אבי היה אומר על המסע שלך?

"אני חושבת שהוא היה מאשר אותו. אני יכולה לדמיין אותו עושה את המסע הזה בעצמו, כי זה משהו שהוא האמין בו. הארץ הזאת הייתה קרובה ללבו. לא היינו יכולה לחשוב על דרך טובה יותר כדי להנציח אותו". ■